

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» імені Т.Г.ШЕВЧЕНКА

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН імені О.М.Лазаревського

КАФЕДРА ПРАВА, ФІЛОСОФІЇ
ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

Затверджено
кафедрою права, філософії та
політології
31 серпня 2021 р., протокол № 1

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ БАКАЛАВРСЬКИХ РОБІТ
З ДИСЦИПЛІНИ “ФІЛОСОФІЯ”**

для студентів спеціальності 033 “Філософія”

*Укладачі: д-р філос. н., проф. Чорний О.О.
д-р філос. н., проф. Кислий А.О.
д-р філос. н., проф. Мельник А.І.*

Чернігів
2021-2022

ВСТУП

Навчальним планом підготовки фахівців за спеціальністю “Філософія” передбачено написання студентами бакалаврату протягом 4-го курсу бакалаврських робіт з дисципліни “Філософія”. Підготовка та написання бакалаврської роботи дає можливість студентам більш поглиблено вивчити найважливіші проблеми філософії, проявити свої наукові здібності, набути навичок науково-дослідної роботи.

1. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

1.1. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ

- бакалаврська робота здається студентом на кафедру за 1 місяць до початку заліково-екзаменаційної сесії;
- обсяг роботи 45-55 друкованих стандартних (А-4) сторінок, шрифт – 14;
- тема бакалаврської роботи розкривається на основі вивчення першоджерел, додаткової літератури і не обмежується матеріалами підручників;
- в бакалаврській роботі повинні бути елементи наукової творчості, теоретичні положення розкриваються у зв'язку з практикою;
- до роботи складається план, в її структурі виділяється вступ, основна частина (складний план), висновки, оформляється науковий апарат - список літератури, виноска, посилання;
- текст викладається самостійно, у відповідності з планом, не допускається дослівне запозичення тексту з прочитаної літератури.

Текст бакалаврської роботи повинен бути надрукований на стандартному аркуші паперу формату А-4 (210 × 297 мм) на одному боці з обов'язковими полями: зліва 30 мм, справа 15 мм, знизу та зверху 20 мм. Текст повинен бути надрукований через півтора рядкових інтервали.

Текст бакалаврської роботи поділяється на розділи і підрозділи, які повинні мати заголовки. Переноси слів в заголовках не допускаються. Найменування розділів роботи, крім “Вступу”, нумеруються арабськими цифрами.

Підрозділи бакалаврської роботи відділяють один від одного трьома міжрядковими інтервалами. Не допускається писати назву підрозділу в кінці сторінки, а його зміст переносити на наступну сторінку; необхідно, щоб під заголовком розмістилось не менше двох рядків тексту. Підрозділи нумеруються арабськими цифрами в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і номера підрозділу, розділених крапкою. Після номера підрозділу також ставиться крапка, наприклад : 3.1. (перший підрозділ третього розділу). Підрозділи можуть мати далі поділи, наприклад: 3.1.1., 3.1.2. і т.д. Після заголовків розділів і підрозділів крапка не ставиться. Не ставиться крапка також у заголовках таблиць, підзаголовках граф і рядків таблиць.

Студент повинен самостійно або консультуючись з науковим керівником підібрати основну і додаткову літературу, визначити ті найважливіші роботи, які будуть покладені в основу складання плану і розкриття теми. Незважаючи на те, що багато тем бакалаврських робіт співпадають з назвами окремих параграфів відповідних розділів підручника, це не дає підстав будувати бакалаврську роботу на переказі матеріалу підручника. У підручнику окремі положення лише названі або ним присвячено декілька строк, в бакалаврській же роботі відповідні положення виділяються в самостійні параграфи, ним необхідно надати більше місця і уваги.

В бакалаврській роботі необхідно обов'язково використовувати додаткову літературу. При цьому важливо не лише залучити широке коло літератури, але і зуміти на її основі розібратися в ступені вивченості теми, виявити дискусійні питання, невирішені проблеми, спробувати виразити своє відношення до них, провести та аргументувати свою точку зору або відзначити, якої із наявної в літературі точок зору по даній проблемі притримується автор і чому.

У висвітленні теми бакалаврської роботи відображається володіння студентом не лише даною темою, але й курсом в цілому.

Перед студентом не стоїть завдання відкрити в бакалаврській роботі нові філософські ідеї. Він повинен у процесі висвітлення питань теми показати здатність усвідомлено користуватися науковою літературою, уміння науково аналізувати фактичний матеріал, робити правильні висновки і узагальнення, пов'язувати теоретичні положення з практикою.

Завдання бакалаврської роботи - забезпечити більш поглиблене вивчення навчального матеріалу - висуває певні умови і до структури роботи: не перевантажувати питання плану, вступу, висновків.

1.2. ВСТУП

У вступі необхідно показати значення обраної теми в навчальному курсі відповідної філософської дисципліни, її роль в розкритті даної системи відносин, актуальність і практичне значення висвітлюваних в ній положень. Важливо відзначити також ступінь вивченості теми в філософській літературі, вказати на дискусійні питання (якщо такі є), сформулювати мету роботи, дати пояснення вибраної автором логічної послідовності ключових питань теми, які розкриваються. Необхідно вказати джерела, які використовувались автором при підготовці і написанні бакалаврської роботи. Можна вказати, які питання були найбільш складними і викликали найбільший інтерес.

1.3. ВИСНОВКИ

У цій частині роботи слід чітко сформулювати основні висновки по темі, при цьому висновки повинні бути короткими, органічно впливати із змісту роботи і не торкатись тих аспектів, які не розкривалися автором. В іншому випадку висновки штучно, механічно додаються до бакалаврської роботи і знижують її якість.

1.4. НАУКОВИЙ АПАРАТ

Науковий апарат бакалаврської роботи відображає більш широкий обсяг літератури і фактичного матеріалу, вивченого студентом при написанні роботи. У список використаної літератури, який додається до бакалаврської роботи, включається вся література, на яку є посилання і виноска в тексті, а також ті важливі джерела, які були вивчені при написанні бакалаврської роботи, знайшли відображення в формуванні вузлових питань і структурі роботи, хоч і не наведені в посиланнях і виносках.

В роботі повинні бути посилання на 3 – 5 джерел (монографії, наукові статті у спеціальних журналах, інших наукових, навчальних чи практичних виданнях) останніх двох років.

Джерела до списку літератури включають в такому порядку: першоджерела з історії філософії, праці видатних мислителів, монографії, підручники, довідники, брошури, статті журналів і збірників. Якщо джерело має двох або більше авторів, то їх прізвища з ініціалами зазначають в описі у тій послідовності, в якій вони надруковані у першоджерелі. Перед прізвищем кожного наступного автора ставлять кому. При наявності більше трьох авторів допускається вказувати прізвище та ініціали тільки першого з них у супроводі слів “та ін.”.

Бібліографічний опис періодичного видання містить: прізвище та ініціали автора, заголовок статті, найменування серії (якщо така є), рік випуску, номер видання (журналу), сторінки, на яких вміщена стаття.

Номера джерел у тексті пишуть у квадратних дужках. Поряд з номером слід проставляти номер сторінки, наприклад: [9, с. 315].

1.5. ЗМІСТ

У змісті послідовно перераховують заголовки розділів, підрозділів, додатків і вказують номери сторінок, на яких розміщено початок матеріалу. Зміст повинен бути детальним і містити всі заголовки, які є в бакалаврській роботі. Розташовують зміст відразу після титульного листа.

2. КОНСУЛЬТАЦІЇ НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

Звертатися за консультацією до наукового керівника студент може вже на початковому етапі роботи над бакалаврською роботою. Разом з науковим керівником студент обирає собі тему бакалаврської роботи; від наукового керівника студент одержує конкретні методичні поради по обраній темі; з ним він створює план роботи, складений до теми список літератури, розбирає питання по темі, що виникають, одержані в роботі висновки.

Консультації у наукового керівника, якщо правильно ними користуватися, надають дієву допомогу при написанні бакалаврської роботи. Тут необхідно уникати двох крайнощів: чи взагалі знехтувати консультаціями наукового керівника і подати йому готову роботу, чи намагатися від наукового керівника одержати в готовому вигляді план роботи, літературу до теми, не проявивши самостійного підходу.

До наукового керівника студент повинен звертатися за порадами в ході вибору теми, при складанні плану і підборі необхідної для вивчення літератури, але попередньо склавши свій варіант плану і підбравши деяку літературу. В такому випадку консультації у наукового керівника будуть поглиблювати розуміння теми, уточнювати ті чи інші положення для студента. До консультації слід підготуватися, щоб ставити конкретні питання по темі, а не обмежуватися загальними питаннями типу: “Як скласти план?”, “Що писати в магістерській роботі?” тощо. Питання повинні бути іншого типу: “Чи правильно включені в план теми наступні питання?”, “Чому неправомірно включати в план те чи інше питання?”, “Як підійти до оцінки фактичного матеріалу, щоб відібрати краще з того, що я зібрав до теми?”, “Чи правильно я розумію наступні положення?” і т. д. Сформульовані таким чином питання свідчать про те, що студент працював над темою, ознайомився з літературою і потребує більш конкретного керівництва викладача в ході подальшої самостійної роботи.

3. РОБОТА З РЕЦЕНЗІЮ ТА ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Бакалаврська робота виконується студентом в міжсесійний період і в строки, які встановлені навчальним планом. Під час екзаменаційної сесії кафедра не приймає на рецензію бакалаврські роботи. Тому студент повинен якісно виконати бакалаврську роботу і подати її в установленний строк для рецензування на кафедру. Це необхідна умова для того, щоб у відповідності з рецензією організувати доопрацювання теми і підготуватися до захисту бакалаврської роботи.

Орієнтиром в підготовці до захисту бакалаврської роботи є рецензія наукового керівника, а також посторінкові зауваження в тексті роботи. В рецензії на бакалаврську роботу не міститься кінцева оцінка, в ній дається попередня оцінка у формі висновку: “Робота допускається до захисту” або “Робота не допускається до захисту”. Кінцева ж оцінка дається після захисту. Якщо робота не допущена до захисту, то вона повинна бути студентом перероблена у відповідності з рецензією і знову подана на кафедру.

Змінювати тему бакалаврської роботи не дозволяється і недоцільно з точки зору інтересів самого студента.

Робота не допускається до захисту, якщо вона :

- не носить самостійного характеру, списана з літературних джерел або у інших авторів;
- основні питання не розкриті або викладені схематично, фрагментарно;
- у тексті існують помилкові положення;
- науковий апарат оформлений неграмотно;
- текст написаний недбало.

Завдання рецензії на бакалаврську роботу - не тільки проконтролювати знання студентів, але і надати допомогу у вивченні відповідних курсів, з'ясуванні складних питань теми. На цій основі здійснюється контроль знань з метою навчання, і студент проводить аналіз своєї роботи, встановлює, що йому вдалося викласти відповідно до вимог, які допущені недоліки і помилки, які побажання викладені рецензентом щодо поглиблення знань по темі, за допомогою якої літератури допрацювати тему.

Можливо, деякі зауваження рецензента можуть бути незрозумілими студенту або неправомірні, на його погляд. Такі зауваження не слід залишати без уваги. Необхідно за допомогою рецензента вяснити зміст зауважень, а в ході захисту бакалаврської роботи привести додаткові докази для обґрунтування своєї позиції, пояснити, чому зазначене питання не розглядалось в темі або його розгляд обмежений лише даними аспектами. Наприклад, це може бути нечітке формулювання деяких філософських положень, що дає основу рецензенту думати про неправильне їх розуміння студентом, або одностороння оцінка тієї або іншої наукової концепції тощо.

Особлива увага приділяється помилковим філософським твердженням. Для усунення їх необхідно провести кропітку роботу. Спочатку необхідно зрозуміти, в чому міститься помилка, чому такий хід роздумів неправильний. Тільки зрозумівши суть своєї помилки можна дійсно виправити її та поглибити розуміння матеріалу. Потім слід розібратися в недоліках роботи і звернути увагу на побажання рецензента, вивчити додатково ту літературу, що вказана у рецензії.

Таким чином, підготуватися до захисту бакалаврської роботи - це відповідно до рецензії усунути помилки і недоліки, вивчити літературу, поглибити розуміння тих чи інших аспектів теми, продумати логіку свого виступу і доведення основних висновків і бути готовим пояснити наведені положення, якщо це буде необхідним. Іноді в процесі підготовки до захисту необхідно звернутися до підручника і ознайомитися з іншими темами, з якими безпосередньо пов'язані питання бакалаврської роботи. Але в ході захисту роботи завдання студента - показати поглиблене розуміння питань конкретної теми, добре розуміння матеріалу теми. Можна на конкретні зауваження рецензента підготувати письмові відповіді і використати їх під час захисту, що дає можливість краще побудувати виступ. Але студенту необхідно бути готовим відповідати на питання, які заздалегідь йому не були відомі, які виникають під час захисту. В них пропонується студенту пояснити суть тих чи інших категорій, які використовуються в роботі, навести відповідний фактичний і статистичний матеріал з важливих теоретичних положень роботи.

Крім усвідомлення відповідей на зауваження рецензії і продумування відповідей на можливі питання по темі до захисту бакалаврської роботи студент готує усний виступ на 5-7 хвилин. В такому виступі немає необхідності переказувати зміст всієї роботи, що нерідко намагаються робити студенти. В ньому необхідно сказати, з яких причин обрана дана тема бакалаврської роботи, які завдання ставились в роботі, яким шляхом вони вирішувалися і які висновки одержані, тобто, по суті, відобразити зміст вступу і висновків, якщо вони написані правильно. У виступі відзначаються і ті труднощі, які, можливо, були при пошуку літератури, її вивченні, підборі статистичного матеріалу та ін. У виступі варто також сказати, які зауваження рецензента і чому автору не зрозумілі або здаються неправильними. Побудований за пропонуванним планом усний виступ студента на захисті бакалаврської роботи дозволяє чітко сформулювати основні тези, які виносяться на захист, і тим самим скласти конкретне уявлення про роботу у членів комісії. Від того, як подана робота на захисті самим студентом, багато в чому залежить оцінка роботи. Тому доцільно ретельно продумати свій виступ і викласти його для себе в письмовій формі або повністю, або у вигляді тез. На даному етапі студент також може користуватися допомогою наукового керівника, звернувшись до нього за консультацією. До того ж необхідність консультації може виникнути і з тієї причини, що, можливо, не всі зауваження рецензії будуть зрозумілі студенту, що на етапі роботи над поглибленням теми у відповідності до рецензії виникнуть питання.

У процесі захисту бакалаврської роботи студентам надається можливість відстоювати свої погляди і думки, обговорювати складні філософські питання.

Бакалаврська робота оцінюється комісією, оцінка за неї заноситься в екзаменаційну відомість і в залікову книжку. При оцінці враховується якість виконаної роботи, її науковий рівень, ступінь самостійності у викладенні теми, її оформлення (виноски, список літератури), мова і стиль викладення, рецензія наукового керівника, виступ студента на захисті, відповіді на питання по темі.

Не виключена можливість таких ситуацій, коли робота виконана і оформлена на достатньому рівні, а виступ студента не підготовлений, його відповіді при захисті бакалаврської роботи не продумані, поверхові або неправильні. В такому випадку незважаючи на високу якість самої роботи, оцінка може бути значно знижена. В той же час наявність зауважень і вказівок на недоліки роботи, які зазначені в рецензії, ще не є свідченням того, що бакалаврська робота буде мати низьку оцінку при захисті. Добре оволодівши темою, студент при захисті показує свої знання, доводить правоту своєї позиції з того чи іншого питання. Це свідчить про те, що студент бакалаврату зумів усунути вказані рецензентом недоліки, цілеспрямовано працюючи над вивченням теми у відповідності з методичними вказівками викладача, і може одержати добру оцінку комісії.

Бакалаврська робота може захищатися в присутності студентів. Питання по роботі можуть задавати не лише члени комісії, але і студенти групи. Відповіді на питання, поставлені студентами, також враховуються при виставленні оцінки.

Бакалаврська робота оцінюється комісією за такими критеріями:

Оцінка **“відмінно”** ставиться тоді, коли в роботі на основі глибоких знань першоджерел дається самостійний аналіз фактичного філософського матеріалу, містяться елементи наукової творчості, робляться самостійні філософські висновки, дається аргументована філософська критика інших філософських поглядів по розглядуваним питанням, робота правильно оформлена.

Оцінку **“добре”** отримують роботи, які виконані на високому теоретичному рівні, повно і всебічно розкриті питання теми, але не відзначаються відповідним ступенем творчого підходу до теми, робота правильно оформлена або має несуттєві недоліки по оформленню.

Оцінку **“задовільно”** мають ті роботи, в яких правильно висвітлюються питання теми, але не проявилось вміння логічної побудови роботи, самостійного аналізу філософської літератури, розгляд проблеми в сукупності всіх її аспектів, містяться окремі помилкові положення, існують суттєві недоліки в оформленні.

Оцінка **“незадовільно”** ставиться тоді, коли студент не може відповісти на зауваження рецензента, пояснити висновки і теоретичні положення теми, існують суттєві недоліки в оформленні, не володіє матеріалом роботи. В останньому випадку студента чекає повторний захист роботи. Для цього необхідна подальша робота по осмисленню змісту тексту, по усуненню зауважень, які зазначені в рецензії.

Всі роботи перед захистом перевіряються на плагіат.

Захист і оцінка бакалаврської роботи - це підсумок самостійної роботи студента. При правильній їх організації студент одержує необхідну орієнтацію для організації своєї самостійної навчальної роботи в майбутньому, оцінює свої можливості, враховує недоліки, визначає ті моменти, яким слід приділити особливу увагу в навчальному процесі. Це необхідні орієнтири для організації самостійної роботи з інших навчальних курсів, для виконання в майбутньому магістерської роботи.

Кращі бакалаврські роботи студентів залишаються на кафедрі, рекомендуються на конкурс кращих наукових робіт, використовуються для виступу на студентських наукових конференціях, а також в якості рефератів на семінарських заняттях з відповідних тем філософських дисциплін.

4. НЕДОЛІКИ І ПОМИЛКИ, ЯКІ ДОПУСКАЮТЬ СТУДЕНТИ В БАКАЛАВРСЬКИХ РОБОТАХ

Практика виконання бакалаврських робіт з філософії дозволяє зупинитися на аналізі помилок і недоліків, які допускають студенти.

Деякі студенти починають писати роботу не прочитавши і не осмисливши всю рекомендовану літературу, дуже слабо орієнтуючись в темі. Вони з труднощами набирають необхідну кількість сторінок, які ще не є роботою студента вищого закладу освіти. Проте вони подають такі роботи на кафедру для рецензування.

Інші недоліки і помилки пов'язані з більш глибокими причинами - невмінням читати наукову (навчальну) філософську літературу, щоб своїм мисленням добиратися до суті тих чи інших явищ. Письмова робота спрямована на те, щоб допомогти студенту набути досвід, уміння читати і добре розуміти. Тут недостатньо досвіду роботи з літературно-філософськими джерелами, де описувані явища подаються в завуальованих образах. При читанні книг з філософії необхідно з'ясувати суть філософських понять і ідей, їх логічний взаємозв'язок, який досягається не чуттєвим сприйняттям, а логіко-філософським мисленням.

У багатьох випадках недоліки бакалаврських робіт розпочинаються з плану. До нього включається багато питань, причому деякі з них виходять за рамки теми, деякі повторюють одне одного або взагалі назву теми. Такий план не допомагає сконцентрувати увагу на основних теоретичних положеннях теми, логічно організувати і викласти теоретичний і фактичний матеріал в тексті роботи, розділити тему на вузлові питання.

Від невміння виділити визначальні теоретичні положення і зрозуміти їх значимість для висвітлення теми з'являється і такий недолік, як декларативність у викладенні матеріалу. Теоретичні положення лише називаються, а не розкриваються, не доводяться.

Щоб запобігти такого недоліку як декларативність викладення теми, доцільно виділити ключове питання плану, а в кожному з питань основні тези, і навколо них будувати міркування. В іншому випадку виникають міркування взагалі, міркування з відривом від теми бакалаврської роботи. Складається враження уривчастості, фрагментарності у відповідях на поставлені питання. Це знижує рівень бакалаврської роботи. Цінність роботи в тому, щоб її зміст прямо відповідав темі.

Досить часто зустрічаються недоліки, які пов'язані з оформленням тексту бакалаврських робіт. До них належать:

- стилістично невдалі вирази, які дозволяють неоднозначно трактувати написане;
- повторення одних і тих же положень або однакових думок;
- відсутність наукового апарату або його неправильне оформлення;
- написання суцільного тексту без виділення в ньому яких-небудь розділів і відсутність плану в роботі;
- пропуск слів, що спотворює зміст написаного;
- механічне спотворення деяких слів;
- наявність граматичних помилок;
- "крикливий" стиль викладення;
- відсутність самостійності в формі викладення матеріалу, орієнтація на механічне запозичення тексту з підручника, книг і статей.

Хоч вказана група недоліків безпосередньо не зв'язана зі змістом бакалаврської роботи, але вона створює неприємне враження і, відповідно, знижує загальну оцінку.

Бакалаврська робота досягає високого рівня, якщо тема розкрита з дотриманням наукової точності, логічно струнко, послідовно викладений матеріал, оформлена у відповідності з вимогами до робіт такого виду.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» імені Т.Г.ШЕВЧЕНКА

НИ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН імені О.М.Лазаревського

КАФЕДРА ПРАВА, ФІЛОСОФІЇ
ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»

на тему

«Філософія освіти Г.Сковороди»

Виконала:

студентка 4 курсу, 43 групи
спеціальності 033.Філософія
Петренко Світлана Петрівна

Науковий керівник:

д-р філос. наук Кислий А.О.

Чернігів – 2021

Студент (ка)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри

(назва кафедри)

протокол № _____ від «_____» _____ 20__ року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)